

İSRAİL'İN KURULUŞUNA VARAN GELİŞMELER İÇİNDE ÇANAKKALE SAVAŞLARININ ÖNEMİ

Prof. Dr. METE TUNCOKU

I. Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden birisini oluşturan Çanakkale Muharebeleri, askerî ve stratejik açıdan olduğu kadar, uluslararası diplomasi'nin çeşitli oyunlarına sahne oluşuyla da önem taşır. Aradan geçen 75 yıla karşılık günümüzde savaşların bu yönüyle ilgili bilimsel araştırma ve yayınların yapılması bunu göstermektedir.

Bu açıdan ele alındığında, Çanakkale Muharebeleri'nin genelde pek bilinmeyen ilginç bir yönü de, İsrail Devleti'nin kuruluşuna varan uluslararası siyasal-hukuksal gelişmeler içinde büyük önem taşıyan ve Yahudi Ulusu'na Filistin'de bir yurt verilmesi ifadesinin ilk kez yer aldığı 1917 Balfour Bildirgesi ile olan yakın ilişkisidir. Burada incelenecek konu, Çanakkale Savaşları'nın işte bu yönüyle ilgilidir.*

I. Dünya Savaşı'nda Siyon Birliği Oluşturup Osmanlı Devleti'ne Karşı Savaşma Düşüncesinin Doğuş Gelişmesi

Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere yanında savaşmak amacıyla gönüllü bir siyon birliği oluşturulması fikri aslında, Çanakkale'de yeni bir cephe açılmasından önce ortaya atılmıştır. Fikrin ilk kez resmen ileri sürülmesi Osmanlı Devleti'nin Ekim 1914'te Almanya yanında savaşa girmesiyle aynı tarihe rastlar. Kuşkusuz böyle bir siyasal düşüncenin uygulanmaya konmadan önce gelişip güçlenmesi için belli bir süre geçmesi gerekmiş ve bazı siyasal faktörler bu yönde etkili olmuştur. Bu noktaları ve gelişmeleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. 1880'li yıllardan beri uluslararası siyaset alanında faaliyet gösteren Dünya Siyonist Örgütü'nün, Filistin toprakları üzerinde Yahudilere bir yurt kazandırılması yönündeki çaba ve girişimleri¹.

2. Osmanlı Devleti'nin çöküşünün özellikle 1912-1913 Balkan Savaşlarıyla iyice hızlanması, tüm Balkan uluslarının peşpeşe bağımsızlıklarını

* Bu çalışmada kullandığım bazı belge ve kaynakları sağlamamda yardımcı olan Prof. Dr. M. Kemâl Öke'ye ve İsrail Büyükelçiliği yetkililerine teşekkür etmek isterim.

¹ F.Hardie ve I. Herrman, *Britain and Zion*, Belfast: Blackstaff Press, 1980, s. 1-19; I.Friedman, *Germany, Turkey and Zionism*, London: Oxford University Press, s. 53-191; V.D. Segre, *Israel: A Society in Transition*, London: Oxford University Press, 1971, s. 1-109.

alışları. Böylece İmparatorluğun sadece Müslüman halklarının oturduğu topraklarla sınırlı hale gelmesi. Onların da gelişmelerden etkilenmeye başlaması ve din faktörü yerine Milliyetçilik akımının ağırlık kazanması.

3. 1906'dan beri Orta Doğu Petrolü'nün uluslararası siyasette, önem kazanması, büyük güçlerarası rekabetin giderek daha çok Orta Doğu'ya kayması².

4. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonucu dağılmasıyla doğacak olan Orta Doğu'daki güç boşluğunu doldurmak amacıyla, Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşayan Arap, Ermeni, Rum, Musevi ve diğer etnik grupları bu amaçla kullanmaya yönelik yoğun siyasal faaliyetleri.

Wladimir Jabodinsky ve Siyon Birliği'nin Oluşturulması Fikri

Osmanlı Devleti'ne karşı gönüllü Siyonistlerden oluşacak birlik kurarak çarpışmak fikrini ilk kez ortaya atan Wladimir Jabodinsky'dir. (1840-1940). Jabodinsky'nin yaşam öyküsü ilginç olup ele aldığımız konunun anlaşılmasına da yardımcı olacağı için kısaca özetlemek yararlı olacaktır.

Musevi bir ailenin oğlu olan Jabodinsky, Odesa'da doğmuştur. Eğitime Rusya'dan sonra İsviçre'de devam etmiş, ardından da İtalya'ya geçmiştir. İtalya'yı ikinci vatan olarak benimseyen Jabodinsky'de siyasal fikirlerin oluşmasında İtalyan kültürünün belirgin bir etkisi olacaktır.

Jabodinsky 1908 Jön-Türk Devrimi'nden sonra İstanbul'a gelir. İstanbul'da kısa bir süre içinde Türk ve yabancıardan oluşan geniş bir çevre yapar. Özellikle Jön Türkler arasında aktiftir. Türkiye ve Türkleri yakından tanımak fırsatını bulur. Genelde Türkler hakkındaki izlenimleri de olumludur. Türklerin büyük asker ve devlet adamları yetiştirdiğini, iyi kalpli ve misafirseven bir millet olduğunu anlatır³.

Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasal gelişmelerini yakından izleyebilen Jabodinsky anlatmaktadır ki, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte artık Osmanlı Devleti'nin sonu hızla yaklaşmaktadır. Ona göre Avrupalı devletler arasında patlayan savaş aslında, Osmanlı Devleti'nin geri kalan toprak-

² H.N. Howard, *The Partition of Turkey*, New York: Howard Fertig, 1966, s. 39-82; A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe*, Oxford: At The Clarendon Press, 1957, s. xix-xxxvi ve s. 485-510; W.W. Gottlieb, *Studies in Secret Diplomacy*, London: *England and the Middle East*, London: Bowes & Bowes, 1956, s. 9-28.

³ V.E. Jabotinsky, *Turkey and The War*, London: T.Fisher Unwin Ltd, 1917, s. 77-78.

larının paylaşımı savaşıdır. Savaşın sonunda Osmanlı Devleti'nin paylaşılması kaçınılmaz olacaktır⁴.

Diğer yandan Jabodinsky, uluslararası ilişkilerde sevgi ve sempati gibi duyguların yeri olmadığına inanır. Ona göre bir milletin yaşamını bağımsız olarak yürütülebilmesinin temel koşulu güç ve ırksal birliktir. Jabodinsky'nin bu fikirleri incelenirse, Makyavelist ve ırkçı akımların etkisinde kaldığı anlaşılır. Nitekim kendisinin daha sonra 1930'lu yıllarda İtalyan faşist hareketleri ile de yakından ilgilendiğini görmekteyiz. Bütün bunlar İtalyan kültürünün Jabodinsky'de siyasal fikirlerin oluşmasında ne kadar etkili olduğunu açıkça göstermektedir.

Çok genel çizgileriyle özetlediğimiz bu siyasal görüşlerin etkisinde kalan Jabodinsky, daha başlangıçtan beri, gönüllü bir siyon birliği oluşturulup İngiltere ve Fransa yanında çarpışmak fikriyle, Filistin'de Yahudilere bir yurt edinme fikrini birlikte düşünmektedir. Ona göre, yüzyıllardır dünyanın dört bucağına dağılmış, zor koşullar içinde yaşayan Musevilerin millet olmaya hak kazanabilmeleri, ancak askerî bir disiplin kazanabilmeleri ve savaşta ön safhalarda çarpışıp kendilerini tüm dünyaya kabul ettirebilmeleriyle mümkün olabilecektir.

Bu amaca ulaşabilmek için de, sembolik olsa bile, uygun bir zamanda girişilecek bazı çabalarla İngiltere'nin doğal müttefiki olduklarını kanıtlamak gerekiyordu. Böylece, I. Dünya Savaşı sona erdiğinde, Osmanlı Devleti'nden kopacağına kesin gözüyle baktığı Filistin'de, siyonistler lehine bazı siyasal düzenlemeler gerçekleştirilebilirdi. Bu noktada hemen şu hususu belirtmek gerekmektedir: Jabodinsky, Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere yanında girişilecek böyle bir savaşın, sadece Filistin'de açılacak yeni bir cephede verilmesini istemekte, başka bir cephede savaşı düşünmemektedir⁵.

Jabodinsky ve Joseph Trumpeldor Arasındaki Görüş Ayrılığı

Siyon birliği oluşturulması konusunda yoğun çabalar göstermiş bir diğer lider de Joseph Trumpeldor'dur. Tıpkı Jabodinsky gibi Rus asıllı bir aileden gelmektedir. Eğitimini Rusya'da sürdürmüş, 1904-5 Japon-Rus Sa-

⁴ *Ibid.*, s. 18-21, 65-76, 149-161, 261-264; H.H. Ben-Sasson, "The Zion Mule Corps", in *Lecturer's Kit Source Material*, s. 19.

⁵ V.E. Jabotinsky, *The Story of the Jewish Legion*, New York: Bernard Ackerman Inc., 1945, s. 41-43; I. Ben-Zvi, *The Hebrew Battalions: Letters*, Jerusalem: 1969, s. 24-25; J. Schechtman, "The Jewish Legion", in *Lecturer's Kit Source Material*, s. 1-2.

vaşına katılıp sol kolunu savaşta yitirdiği için Çar'ın en büyük şeref madalvasına layık görülmüştür⁶.

Bir süreden beri Filistin'de bulunan Trumpeldor, Mısır'da Gabbari göçmen kampında (Aralık 1914) Jabodinsky ile ilk kez karşılaşır. Yaptıkları görüşmelerde, ortak fikir ve inançları paylaştıklarını görürler. Sadece Trumpeldor, Jabodinsky'den farklı olarak, kurulacak gönüllü siyonist birliği'nin Osmanlı Devleti'ne karşı, ille de Filistin'de çarpışması gerekmediğini, hangi cephede olursa olsun İngiltere yanında yerelmanın daha gerçekçi olduğu görüşündedir. Aralarındaki bu farklı yaklaşıma karşın iki lider, 23 Şubat 1915'te gönüllü siyonist birliği oluşturulmasının öncelikle ele alınması noktasında anlaşılır⁷.

O sıralar Mısır'daki göçmen kamplarında, Osmanlı Hükümeti tarafından göçe zorlanan çok sayıda Musevi bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinden sonra, o zaman Filistin'de yaşayan bir kısım Museviler, gizliden gizliye silah biriktirmeye ve İngilizler lehine casusluk faaliyetlerine başlarlar. Türk yöneticileri de bunun üzerine birçok Musevi'yi Mısır'a göçe zorlar. Bu işte öncelikle, Rusya'dan Filistin'e yeni göç etmiş, Rus pasaportu taşıyan ve Osmanlı tabiiyetinde olmayıp, geçici izinle oturanlar ülke dışına çıkartılır. İngiltere, Mısır'a gelen bu göçmenler için Gabbari ve Mafruz'da, çadır kamplar oluşturur. Aslında, bu Musevileri Osmanlı Devleti aheyhine casusluk ve gizli gizli silah biriktirmeye sevketen ve destek veren de bizzat İngiltere olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere İngiltere, özellikle Osmanlı Devleti'nin Merkezi Devletler yanında savaşa girmesinden sonra, bu ülke sınırları içinde yaşayan etnik grupları kullanma yolundaki çabalarını artıracaktır⁸.

Jabodinsky ve Trumpeldor, işte bu göçmen kamplarındaki Museviler arasından gönüllü bir siyon birliği oluşturmak üzere kolları sıvarlar. Kısa süre içinde bin kişilik bir gönüllü listesi hazırlayıp, kampın İniliz komutanı General Maxwell'e birlik kurmak izni için başvururlar. İstedikleri, Osmanlı Devleti'ne karşı Filistin'de yeni bir cephe açılması ve kendilerinin orada çarpışmalarınıdır. General Maxwell konuyu inceledikten sonra ceva-

⁶ Jabotinsky, *The Story of the Jewish Legion*, s. 37-38; R. Freulich, *Soldiers in Judea*, New York: Herzl Press, 1964, s. 17.

⁷ Jabotinsky, *The Story of the Jewish Legion*, s. 41-42.

⁸ Ö.Kürkçüoğlu, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi*, Ankara: SBF Yayınları, 1982, s. 39-63; Taylor, s. 504-547.

binda, Osmanlı Devleti'ne karşı Filistin'de yeni bir cephe açılmasına şimdilik gerek duyulmadığını ancak, kendilerinden katırlı bir alay oluşturarak cephane ve malzeme taşımak amacıyla Çanakkale cephesinde yararlanabileceklerini belirtir, bu yönde örgütlenmelerini teşvik eder⁹.

Yukarıda da kısaca belirtildiği gibi, nerede olursa olsun İngilizler'in yanında çarpışma yanlısı olan Trumfeldor, General Maxwell'in fikrini olumlu karşılar, kabul edilmesi gerektiğini savunur. Ona göre cephe ister kuzeyden isterse güneyden olmuş farketmez. "Nasıl olsa tüm yollar sonuçta aynı hedefe, yani "Siyon'a" varacaktır"¹⁰. Jabodinsky ise bu öneriyi benimsemez. O, bir yandan Filistin dışında savaşmaya karşı çıkarken, bir yandan da kurulacak olan gönüllü siyon alayına isim olarak düşünülen "Katırlı Alay" adına, onur kırıcı olması nedeniyle itiraz eder. Dikkat edilirse, aslında her iki lider de, Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere yanında çarpışma konusunda hemfikir olup, sadece bu amaçla izlenecek yol ve bazı şekle ilişkin noktalarda ayrılmaktadırlar. Bu arada Jabodinsky, Avrupa'daki diğer Siyonist liderlerle de görüşüp destek aramak amacıyla Londra'ya gider. İlginç olan bir husus, Jabodinsky'in Londra'da himaye olunup, yardım edilmesinde Rus Hükümeti'nin de, verdiği referansın etkin olduğudur¹¹. Bu husus sadece Jabodinsky'nin Rus pasaportu taşımasıyla ilgili değildir. Olayın gerisinde, savaş içi diplomasi gereği Rus Hükümeti'nin, Osmanlı Devleti'ne karşı güneyden bir cephe açılması fikrini desteklemesi ve bu amaçla siyonistleri girişecekleri böyle bir mücadelede teşvik etmesidir. Çarlık Hükümeti'nin umudu, açılacak bu yeni cepheye askerî güç yollamak zorunda kalacak Osmanlı Devleti'nin, Kafkaslar ve Galiciya'da Rusya'ya karşı uyguladığı baskının hafifleyeceğidir. Savaşın ilk aylarında Osmanlı ordularının bu iki cephede Rusları epey zorladıkları bilinmektedir.

Siyon Birliğinin Kurulması

Jabodinsky, Avrupa'da faaliyetlerini sürdürürken geride kalan Trumfeldor girişimi ele alarak General Maxwell'e gönüllü siyonistlerden oluşacak katırlı alay kurulması önerisini kabul ettiğini bildirir ve fikri tek başına uygulamaya koyar¹².

⁹ Jabotinsky, *The Story of the Jewish Legion*, s. 41.

¹⁰ *Ibid.*, s. 42.

¹¹ J.B. Schechtman, *Rebel and Statesman: The Vladimir Jabotinsky Story*, New York: 1956, s. 221-222.

¹² Ben-Sasson, op.cit., s. 8-9.

İşin bu aşamasında ilginç bir gelişme olarak devreye İngiltere'nin doğrudan ve resmen girdiğini görüyoruz. 19 Mart 1915'te İngiliz ordusundan Albay John Henry Patterson, gönüllü birlikleri eğitip yetiştirmek amacıyla Mısır'a yollanır. Burada dikkati çeken husus, bu gelişmelerin Müttefik Devletler'in 18 Mart 1915'teki Çanakkale Boğazı'nı denizden zorlayarak geçme hareketinin başarısız oluşunun hemen ertesinde hızlanması ve olaydaki İngiliz etkinliğinin giderek bir resmiyet kazanmasıdır.

Siyonist Gönüllü Birliği'nin Çanakkale Cephesi'ne Sevki ve Savaş Süresince Faaliyetleri

Bir ay gibi kısa bir süre içinde yoğun bir eğitim altında yetiştirilen gönüllülerden oluşan birlik, 17 Nisan 1915'te İngilizlerin sağladığı Hymettus ve Anglo-Egyptian gemileriyle Mısır'dan ayrılır. Başlarında komutan olarak Albay Patterson ve binbaşılık şeref payesi verilen Trumpeldor bulunmaktadır. 26 Nisan 1915'te Çanakkale cephesine varan kuvvetler Seddülbahir'e çıkartılır ve hemen İngilizlerin 29. tümeninde görev alır. Daha ilk günden başlayarak askerler kendilerini Çanakkale Muharebelerinin yoğun kargaşası içinde, fiilen çarpışmaların ortasında bulur ve 6 Ocak 1916'ya, yani Gelibolu Yarımadası'nın tümüyle boşaltılmasına kadar orada kalır. Bu süre içinde toplam elli kadar gönüllü de, savaşa ölür.

Kuşkusuz siyonist gönüllü birliğinin savaşa katılması, Çanakkale Muharebeleri'nin sonucunu değiştirmez. Ancak, Yahudi liderlerine, varmak istedikleri nihai hedef yolunda önemli bir fırsat sağlar. Muharebelere katılan siyonistlerin gösterdiği cesaret ve savaş yeteneği, örgütlü bir güç olarak hareket etmekteki başarıları, İngiltere başta olmak üzere Batılı ülkeler, kamuoyunda olumlu yankılar yapar, övgüler yazılır. Hatta birlik bizzat General Hamilton tarafından takdirnameye layık görülür¹³.

Çanakkale Muharebeleri bittikten sonra gönüllü siyonist birliği önce Midilli adasına, oradan da İngiltere'ye gider. İngiliz Hükümeti 1917'de birliği, İrlanda'da çıkan bir ayaklanmayı bastırmak için yollamak ister. Ancak, bunu siyonist liderler kabul etmezler. Bundan sonra birlik dağılır. 1918'de 5000 kişilik olmak üzere yeniden kurulur. Kudüs'ün işgali sırasında bu siyon birliği de, İngiliz kuvvetleri yanında ve başlarında gene John H.Patterson olmak üzere rol oynayacaktır¹⁴. Siyonist gönüllü birliği bu ta-

¹³ *Ibid.*, s.11-12; Jabotinsky, *The Story of the Jewish Legion*, s. 44; Freulich, op.cit., s. 17-21; J.H. Patterson, *With the Zionists in Gallipoli*, London: Hutchinson, 1916, s. 213-214.

¹⁴ Schechtman, op.cit., s. 261-263.

rihten sonra dağıtılacaktır. Uzun yıllar sonra, II. Dünya Savaşı sırasında 1941'de, siyonist gönüllülerden oluşan bir birlik kurulması düşüncesi yeniden ortaya atılacaktır. Jabodinsky gene bu faaliyetler içinde yoğun çaba harcaacaktır¹⁵.

Çanakkale'de Türkler Birlikte Çarpışan Museviler

Yukarıda anlatılanlar Çanakkale Muharebeleri ve Musevi bağlantısının bir yönünü oluşturmaktadır. Konunun bir de öbür yönü vardır ki, tarihi gerçekleri objektif ve bilimsel olarak yorumlayabilmek için, olayın bu yönünü de kısaca açıklamak gerektiği kanısındayım.

Bilindiği gibi, I. Dünya Savaşı çıktığında, geniş Osmanlı ülkesi sınırları içinde Musevilerin yaşadığı tek yer Filistin'dir. İmparatorluğun değişik yerlerinde kalabalık Musevi grupları yaşamaktaydı. Bu Musevilerin hepsi de Osmanlı'ya karşı düşmanla savaşmamıştır. Aksine, Çanakkale Muharebeleri'nde ve Milli Mücadele yıllarında, Türk komutanlar emrinde ve Mehmetçik ile yanyana çarpışıp ölen Musevi vatandaşlarımız da az değildir. Bu olayları anlatan halk ezgileri ve ağıtlar günümüze dek gelmiştir. Bu ezgilerden Çanakkale Savaşları'nı anlatan birisi konu açısından ilginç olup, aynen şöyle demektedir:¹⁶

"Türk ordusu idare ediliyordu, Mustafa Kemal Komutasında Çanakkale'yi müdafaa edeceğiz, ileri ileri diye haykırıyorduk. Bu harpte çok can kaybettik, Hürriyet çığlıkları ile şehit olarak...

Bebekleri kasıklarında hamile kadınlar öldürüldü hunharca.... Günler, seneler geçti, Savaş bitti, netice hürriyet! Hürriyet şarkuları söyledik, Kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa'ya şükrederek."*

SONUÇ

Siyonist Katırlı Birliği Çanakkale Muharebeleri'ne İngiltere yanında katılarak rol oynaması temelde, Musevi liderlere hedefledikleri şu iki amacın gerçekleşmesini sağlamıştır:

¹⁵ Segre, op.cit., s.88-89.

¹⁶ J.Esim ve C.İkiz, *Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye Aşkı İçin Yahudi Ezgileri ve Sefarad Romanları*, Çekirdek Sanatevi Stüdyosu Canlı Kaydı, İstanbul.

* Ezgiyi, Ladino dilinden günümüz Türkçesine çevirerek burada kullanmama yardımcı olan, Sayın SABAH Bey'e teşekkür etmek isterim.

1) 2 Kasım 1917'de yayınlanan Balfour Bildirisi ile İngiltere, ilk kez resmi bir belgede, Musevilere Filistin'de bir yer verme fikrini benimser. Bildirinin bu konuyla ilgili kısmı aynen şöyledir:¹⁷

“Majesteleri'nin Hükümeti adına sizlere Musevi-Siyonist emellerine karşı sempatiimizi ifade eden ve hükümet tarafından onaylanan bu bildiriye sunmaktan büyük zevk duyuyorum:

Majesteleri'nin Hükümeti, Musevilere Filistin'de milli bir yurt kurmasına olumlu bakmaktadır ve bu amaca ulaşılmasını kolaylaştırmak için, elindeki bütün imkânları kullanacaktır. Bu cümleden olarak, Filistin'de yaşayan Musevi olmayan toplumların medeni ve dini haklarına, yahut herhangi başka bir ülkede yaşayan Musevilerin haklarına ve siyasi statülerine zarar verecek hiçbir şey yapılamayacağı açıkça anlaşılmalıdır.”

2) I. Dünya Savaşı sonrası toplanan Barış Konferanslarında Filistin ve Siyonizm konusu gündeme getirildiğinde, büyük devletlerin davaya olumlu bakışını ve desteğini sağlar. Nitekim, fikrin babası ve uygulayıcısı olan Jabodinsky de bu gerçeği, yıllar sonra anılarında şöyle ifade edecektir:

“Ben Gelibolu'ya gitmedim. O nedenle size, gönüllü birliğin hikâyesini anlatamam. Ama şunu açıkça belirtebilirim: Trumpeldor o zaman görüşlerinde haklıydı... Savaşmak amacıyla Gelibolu'ya gidiş, siyonizme yepyeni ufuklar açmıştır.

Eğer biz, 2 Kasım 1917'de Balfour Bildirisi ile Filistin'de yurt edinme konusunda söz aldıkça, buna ulaşan yol Gelibolu'dan geçmiştir.”¹⁸

Yukarıda ele alıp kısaca belirtmeye çalıştığımız üzere, Siyonist Katırlı Birliği'nin Çanakkale Muharebeleri'ne aktif olarak katılışına varan gelişmelerin hikayesi, I. Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinin başında gelen bu Çanakkale Olayı'nın, ilginç bir yönünü oluşturmaktadır.

¹⁷ “Balfour Declaration,” *The Times*, Londra: 9 Kasım 1917.

¹⁸ Jabodinsky, *The Story of the Jewish Legion*, s. 43-44.